

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1976/77: 1

med anledning av motion om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning

I motionen 1975/76:1856 av herr Hallgren m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till lag om ändring i lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning, då särskilda skäl därtill föreligger.

Gällande rätt

Lagen om rätt till ledighet för utbildning behandlades av 1974 års höst-riksdag (prop. 148, InU 31, rskr 399). Lagen trädde i kraft den 1 januari 1975.

Genom lagen har anställda fått lagfäst rätt till ledighet för utbildning. Lagen omfattar i princip alla anställda och innehåller inte några begränsningar i fråga om utbildningens längd eller art. Arbetstagare får alltså på egen hand avgöra längden och inriktningen av utbildningen. Rena självstudier faller dock utanför lagen.

För rätt till ledighet fordras normalt att arbetstagaren varit anställd hos arbetsgivaren de senaste sex månaderna eller sammanlagt minst tolv månader under de senaste två åren.

Lagen innehåller utförliga bestämmelser om förläggning av ledighetstid. Arbetstagarorganisationer med kollektivavtal på arbetsplatsen har tillförsäkrats ett stort inflytande i sådana frågor. Reglerna innebär att, om parterna inte kan komma överens, arbetsgivaren ensam bestämmer om ledigheten skall beviljas de första sex månaderna efter ansökan (14 dagar vid facklig utbildning eller korttidsutbildning). Därefter avgör vederbörande arbetstagarorganisation när ledigheten skall tas ut. Saknas arbetstagarorganisation bestämmer arbetsgivaren på egen hand. Enskild arbetstagare som inte fått påbörja sin utbildning inom två år efter framställning därom (ett år i vissa fall) kan påkalla domstols prövning av förläggningsfrågan. Frågan skall avgöras med hänsyn till dels arbetstagarens önskemål, dels intresset av att verksamheten på arbetsplatsen kan fortgå utan allvarlig störning. Vid konkurrens om ledighet mellan olika arbetstagare skall företräde ges åt facklig utbildning och i andra hand åt utbildning av arbetstagare som saknar grundskolekompetens.

Lagen innehåller vidare regler om anställningsskydd och återgång i arbete efter avbrutna studier samt skadestånd. För rätt till återgång i förtid till arbetet gäller att arbetstagare skall underrätta arbetsgivaren minst 14 dagar

i förväg eller, om ledigheten varat minst ett år, en månad i förväg.

Vid sidan om bestämmanderätten i fråga om ledighets förläggning har lokal kollektivavtalsbunden arbetstagarorganisation tillerkänts tolkningsföreträde vid tvist om lagens tillämpning eller om innebörden av kollektivavtal som träffats med stöd av lagen. Organisation som föranlett felaktig tillämpning av lag eller avtal kan åläggas att utge skadestånd om organisationen insett eller uppenbarligen bort inse felaktigheten.

De grundläggande reglerna i lagen, bl. a. om rätt till behövlig ledighet, anställningsskydd och tolkningsföreträde, är tvingande. I övrigt är reglerna dispositiva och kan modifieras genom kollektivavtal på förbunds nivå. Lagreglerna om krav på viss anställningstid, ledighetens förläggning, företräde för ledighet till viss utbildning och förfarandet vid avbruten utbildning kan sålunda ersättas av kollektivavtalsbestämmelser.

Motionen

Motionärernas ändringsförslag innebär i huvudsak följande. De vill minska den tid vilken en arbetsgivare har möjlighet att skjuta på begärd ledighet till hälften i förhållande till vad som f. n. gäller. De vill vidare avskaffa uppskovsmöjligheten när det gäller facklig utbildning. Domstolsprövning skall kunna påkallas om uppskovet överstiger sex månader i normalfallen eller två månader vid korttidsledighet. Arbetstagare som avbryter studier och har skäligen anledning därtill skall ha rätt att omedelbart återgå i arbete.

De rättigheter som enligt lagen tillkommer kollektivavtalsbunden organisation bör enligt motionärerna gälla även för andra organisationer under förutsättning att de företräder minst en femtedel av de anställda på arbetsplatsen.

I motionen kritiserar slutligen reglerna om skadeståndsansvar för facklig organisation i samband med utövande av tolkningsföreträde och de konsekvenser för rättsbildningen som arbetsdomstolens avgöranden får. Enligt motionärerna bör sådana avgöranden inte ha samma prejudicerande verkan som hittills varit fallet i fråga om domstolens utslag.

Utskottet

Genom lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning har anställda fått möjlighet att med bibehållen anställningstrygghet vidareutbilda sig. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1975. Vid riksdagsbehandlingen prövades en del ändringsförslag från vänsterpartiet kommunisterna. I den nu föreliggande motionen återkommer herr Hallgren m. fl. (vpk) bl. a. till tidigare avslagna krav från vpk:s sida.

Lagen innehåller regler bl. a. om vem som skall avgöra när en begärd ledighet får tas ut. Med hänsyn till arbetsplanering m. m. har det ansetts rimligt att arbetsgivaren får viss tid till förfogande från det ledighet begärs

till dess den skall tas ut. Reglerna är så konstruerade att arbetsgivaren kan skjuta på en begärd ledighet under viss tid från det framställningen gjordes. Om det finns kollektivavtalsbunden facklig organisation på arbetsplatsen är uppskovstiden sex månader eller, om det gäller korttids- eller facklig utbildning, 14 dagar. Efter dessa frister övergår bestämmanderätten i fråga om ledighetens förläggning till den fackliga organisationen, dock att enskild arbetstagare kan påfordra domstols prövning om uppskovet överskrider två år eller, vid korttids- eller facklig utbildning, ett år. Reglerna om domstolsprövning omfattar även de fall då det saknas kollektivavtalsbunden organisation på arbetsplatsen.

Motionen syftar till att tiden för uppskov skall sänkas från sex till tre månader och att uppskovsmöjligheten skall avskaffas i fråga om facklig utbildning. Dessutom begärs att domstolsprövning skall kunna påkallas redan vid uppskov längre än sex månader eller, vid korttidsutbildning, två månader.

Utskottet finner inte skäl att tillgodose motionärernas önskemål. De gällande reglerna om tidsfrister, som f. ö. är dispositiva och alltså kan modifieras genom avtal, får anses utgöra en rimlig avvägning mellan olika intressen. Det måste t. ex. anses befogat att kräva att den som skall delta i en facklig kurs underrättas av arbetsgivaren minst 14 dagar i förväg.

Det finns inte heller anledning att biträda motionen beträffande ändring i andra bestämmelser med krav på förvarningstid, nämligen i samband med återgång i arbete efter avbrutna studier. Enligt gällande regler skall arbetstagare som av något skäl avbryter studierna och därför önskar återfå sitt arbete underrätta arbetsgivaren minst 14 dagar i förväg. Om ledigheten varat mer än ett år skall underrättelsen ske minst en månad i förväg. Motionärerna vill att reglerna inte skall omfatta de fall då arbetstagaren haft skälig anledning till avbrottet. Utskottet vill erinra om att ett av skälen till att tidsfrister uppställts vid förtida återgång till arbetet är hänsynen till vikarier. Det får anses rimligt att en vikarie viss tid i förväg får underrättelse om att vikariatet skall upphöra. Vid vikariat som omfattar mer än ett år finns f. ö. i lagen om anställningsskydd föreskrifter om förvarningstid som harmoniserar med studieledighetslagens regler.

Motionen innehåller också ett yrkande om vilken organisation som skall ha rätt till inflytande enligt studieledighetslagen. Förutom organisationer som är bundna av kollektivavtal på arbetsplatsen bör enligt motionärerna andra organisationer ha sådant inflytande under förutsättning att de representerar minst 20 procent av de anställda på arbetsplatsen.

Vid inflytandefrågor av den typ det här gäller är det enligt utskottets uppfattning naturligt att knyta an till de fackliga organisationer som har kollektivavtal på arbetsplatsen. Detta är i överensstämmelse med en princip som tillämpats även i annan arbetsrättslig lagstiftning på senare tid. Därvid har riksdagen konsekvent avvisat regler av den typ motionären tänker sig. Motionen avstyrks alltså också i denna fråga.

I motionen vänder man sig vidare mot en bestämmelse i lagen om skadeståndsskyldighet för facklig organisation som felaktigt tillämpat det tolkningsföretråde som sådan organisation har i fråga om lagen eller avtal som träffats med stöd av lagen. Utskottet konstaterar att skadeståndsskyldigheten är begränsad till de fall då organisationen insett eller uppenbarligen borde ha insett att den hävdade tolkningen var felaktig. Någon anledning att avskaffa denna regel kan inte sägas föreligga.

Slutligen tar motionärerna upp frågan om verkan av arbetsdomstolens domar i mål om den aktuella lagen. Motionären anför att allteftersom arbetsdomstolen avgör mål om lagens tillämpning urholkas organisationernas tolkningsföretråde. Detta leder motionärerna till slutsatsen att domar om tillämpning av lag eller avtal på området inte bör få samma prejudicerande verkan som hittills varit fallet med arbetsdomstolens utslag.

Utskottet har svårt att följa denna tankegång. I begreppet tolkningsföretråde ligger att en parts uppfattning skall gälla till dess frågan avgjorts av domstol. Om det genom domstolens utslag uppstår en klar praxis hur lagen skall tolkas blir det självfallet mindre utrymme för skilda uppfattningar. Därmed minskas de marginaler inom vilka ett tolkningsföretråde kan utnyttjas. Detta är emellertid i sig ingen nackdel utan en vinst från rätts-säkerhetssynpunkt. Motionärerna synes förutsätta att de fackliga organisationerna fortlöpande skall utöva sitt tolkningsföretråde utan hänsynstagande till arbetsdomstolens tidigare utslag. Detta kan inte leda till annat än att fler mål förs upp till domstolen, som därvid konsekvent nödgas korrigera tolkningar som inte står i överensstämmelse med domstolens praxis. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motionen även i denna del.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1975/76:1856.

Stockholm den 19 oktober 1976

BENGT FAGERLUND

Närvarande: herrar Fagerlund (s), Nilsson i Tvärålund (c), Ingemund Bengtsson i Varberg (s), Stridsman (c), Nilsson i Östersund (s), fru Hörnlund (s), herrar Gustafsson i Säfle (c), Fridolfsson (m), fru Ludvigsson (s), herrar Fransson (c), Jonsson i Alingsås (fp), fru Berglund (s), fru af Ugglas (m), fru Leijon (s) och fru Winther (fp).